

Hornyák Mária

„Eljött Martonvásárra...”

*„Oh ti, Martonvásár gyönyörű
parkjának... egykor zöldelő
hársfalombjai... Beethoven felé
bókoló virágai; ...s ti mind,
kik akkor éltetek: grófnők
pórok, pásztorok,... az egész tájék
álmok, ábrándok, szerelmek...
ti mind ma is ott vagytok...
valamelyik ötvonal kótafejeiben,
miket Beethoven rátok gondolva
vetett papírra...”*

Sztankó Béla: *Beethoven emlékezete* (1927)

Forum Martini, Mortunwasara, Vásár Martony, Szent Márton Vására, MWassár... A régmúlt időkben igen sokféleképpen írták a pannon föld azon pontjának nevét, amely a helység hajdani s mindmáig legfejedelmibb vendége, Beethoven révén került be az egyetemes zenetörténetbe. Martonvásárt maga a zeneköltő írásaiban sehol nem említi (Brunszvik Ferencnek szóló leveleit például Budára címezte), ennek ellenére biztosra vehető, hogy járt itt. Anton Schindler szerint a Mester 1806-ben „rövid pihenőn” barátjánál, Brunszvik Ferencnél tartózkodott,¹ s mivel az idő tájt a grófnak más birtoka nem volt, kitételét a zenetörténészek érthető módon Martonvásárra vonatkoztatták. Ennél azonban biztosabb forrásuk is van, Brunszvik Teréz emlékirata, amelyben ez áll: *„Beethoven eljött Budára, eljött Martonvásárra...”*²

Beethoven e látogatását (látogatásait) illetően a vonatkozó irodalom több évszámot említ, ezek azonban mind csak feltevések. Annyit valószínűsíthetünk, hogy 1800 és 1810 között járt (feltehetően több alkalommal is) a martonvásári kastély falai között.

Martonvásárra, Brunszvikék hajdani rezidenciális helyére Budáról (Teréz szerint) kocsival négy óra alatt kényelmesen el lehetett jutni. A fehérvári országot mentén kialakult 'Márton Vására falu' már 1268 táján „vásáros hely” volt, e virágzó település azonban a török Félhold uralmának vége felé (1680 k.) teljesen elpusztult, s a kedvezőtlen körülmények összjátéka folytán hosszú időn át nem is támadt fel újra. Határának képéről jórészt letörlődtek az emberi civilizáció nyomai, földjét az elszabadult vizek pusztították, legelőit idegen bérlők állatai járták. 1758-ban ilyen állapotban vette át a 7500 holdas pusztát Terézék nagyapja, aki

¹ Schindler, Anton, *Biographie von Ludwig van Beethoven*. (A mű 3., 1860. évi kiadása alapján. Hrsg.: Klemm, E.) Leipzig, 1970, 163.

² La Mara (Lipsius, Marie), *Beethovens Unsterbliche Geliebte. Das Geheimnis der Gräfin Therese Brunsvik und ihre Memoiren*, Leipzig, 1909, 64.

igazi honalapítói elszántsággal telepítette újra a falut és kezdte meg a birtok gazdasági helyreállítását. Az építkezés, a vízbályozás, a fásítás utódai alatt is folytatódik. A 18. század végére eltűnik az egészségtelen posvány, s vele a mocsári láz, amelyetől Terézék is oly sokat szenvedtek. A szántóterület biztatóan növekszik, a legelőkön pedig megjelennek a spanyol merinói juhok – ezek virágoztatják majd fel az uradalmat.

1799-ben, Beethoven és Brunsvikék megismerkedése évében Martonvásár (1789 óta: mezőváros) mintegy 800, húsz évvel később pedig 1321 lelket számlál. Lakói: magyarok, szlovákok és németek. A helységben postaállomás működik, beszálló vendéglője élénk forgalmú. Jung József tervezte barokk katolikus templomát 1774–1777 között a Brunsvik család építtette. Díszítésén jeles művészek munkálkodtak: a bécsi oltárkép-festő F. I. Leicher, a szobrász A. Tabota és J. Cimbball, a neves freskófestő.

A kastély, amely a templommal egy épületegyüttest képez, 1784–1785-ben épült. Amikor Beethoven itt járt, még barokk stílusú volt és földszintes, s csak az 1820-as években építették át emeletesre, immár klasszicista stílusban. Egy 1807-ből fennmaradt kastélyleltár szerint a templom szomszédságában volt a szentélybe nyíló oratórium, mellette a nappali, a dolgozószoba, egy hálószoba, a grófné és a 'grófkisasszonyok' szobája, egy 'hölgyszoba', biliárdszoba, előszoba és a könyvtár, ahol nyolc szekrényben sorakoztak a családi könyvgyűjtemény értékes kötetei. A templomtól távolabb eső épületszárnyban volt Ferenc gróf lakrésze, az ebédlő, egy külön helyiség a zongorával, végül a vendégszobák, amelyek egyikében Beethoven is helyet kapott.³

És milyen park, milyen természeti környezet fogadta itt Ludwig van Beethovent, a bokrok, fák, erdők, s egyáltalán: a szabad természet nagy szerelmesét?

A ma is látható, Heinrich Nebbien tervezte impozáns angolkert kialakítása csak 1810 után kezdődött, a kastély mellett azonban korábban is volt park, mégpedig „gyönyörű” park, amint azt a csapatával Martonvásáron átvonuló orosz tiszt, Bronevskij 1810-ben feljegyezte.⁴

E kert a hazánkban akkor még újdonságszámba menő angolkert első időszakának a stílusjegyeit viselte. A szentimentalizmus korának kertjét a kanyargós ösvények, tágas pázsitok, festőien elrendezett fa- és bokorcsoportok, hangulati hatásra törekvő idilli, melankolikus kertrészletek jellemezték. E parkokat a különböző országok és korok művészi stílusait megjelenítő kerti építmények

Ismeretlen festő – vagy Brunsvik Teréz – pasztellképe: Brunsvik Jozsefin (jobbról) és húga, Karolina

³ Hornyák Mária, Üvegesné, *Martonvásár és a Brunsvik uradalom a XVIII. század második felében*. (Bölcsészdoktori disszertáció), kézirat, Budapest, 1986, 118–119.

⁴ Bronevskij, Vladimir, *Utazás Magyarországon* (1810), ford.: Tardy Lajos, Budapest, 1948, 41.

(kínai teaház, antik templom, egyiptomi piramis stb.) és az érzelmi-hangulati hatást fokozó sírhantok, síremlékek, obeliszkok díszítették. Ekkoriban a kedvenc fák a szomorúfűz, a hárs, a jegenye, az akác, a tölgy és a vadgesztenye voltak – ezek telepítéséről Martonvásáron is tudunk. A patak, a két vízimalom és a két tó (Teréz szerint: 'a táj szemei') még festőibbé tették a kies parkot, melynek egyik legromantikusabb része a kastélyhoz közeli (ma is létező) tó közepén kialakított sziget volt, ahol megannyi pompás növény díszlett.

A Brunsvik nővérek rajongtak a fákért, amelyek közül többet ők maguk ültettek. Terézék tehát nemcsak csodálói, hanem bizonyos részleteiben alakítói is voltak e parknak. A továbbiakban két ilyen 'parkrészletről' szeretnénk szólni, annál is inkább, mivel ezek Beethovennel is kapcsolatosak.

E sajátos 'parkobjektumok' egyike egy hársfakörönd volt. Teréz meséli, hogy amikor nagy barátjuk itt járt, őt is felvették kis köztársaságukba, melynek „csupa kiválasztott férfi és nő” volt a tagja. „Egy kerek térséget magas, nemes hársfákkal ültettünk be; minden fa egy-egy tagnak nevét viselte, és ha egyik-másik nagy fájdalmunkra távol volt is, mégis beszélhettünk e jelképeikkel, örömet s okulást merítve szavaikból. Igen gyakran megtörtént, hogy reggeli köszönés után a fákhhoz fordultam tanácsért, és azok sohasem fukarkodtak a felelettel...” – írja Teréz. „Ma sem ismerek szebb s boldogabb állapot annál! Plato republica-ja volt az kicsinyben...” – teszi még hozzá.⁵

Teréz sajnos nem említi, hogy mindez mikor történt. E tekintetben 1800 májusa, amikor a zeneköltő Budán vendégszerepelt, nem jöhet számításba. Teréz ugyanis, aki e romantikus epizódot személyes élménye alapján örököltette meg, akkor Bécsben volt a gyermekét váró Jozefin mellett.

A másik 'parkobjektum': egy (a Beethoven Emlékmúzeumban) ma is látható 'piramis'. Erről az édesapja elhunytja után készült emlékoszlopáról Teréz a következőket írja: „Volt a kerten belül egy kertecském, ahol sírdombot hányattam, s vésett vörös márványból piramist állíttattam ezzel az egyszerű felirattal: A legjobb atyának, lánya Terézia... E zöld halmon órák hosszat üldögéltem, csendes álmokat szöve, s ezen a helyen szenteltem fel magam ünneplésen az Igazság papnőjévé, s határoztam el, hogy nem megyek férjhez.”⁶

Ez idő tájt azonban nemcsak holtaknak, hanem élőknek is készítettek emlékkövet, obeliszket. Ludwig Nohl írja 1867-ben, hogy Beethoven korában „az osztrák nagyságok körében különösen divatban volt, hogy uradalmukban emlékművet állítsanak híres művészek tiszteletére”. Harrach báró például birtoka, Rohrau nagy szülőltje, a még élő Haydn tiszteletére emeltetett ilyen emléket.⁷ E divat a magyar főúri körökben is hódított. Zichy Ferenc például Vendrődön adózott obeliszkkel Bernhard Petrinek, jeles kerttervezőjének.⁸ Erdődy-Niszky Mária grófnő pedig vidéki birtokán egy Isis-templomot építtetett, s azt nagy barátjának, Beethovennek szentelte.⁹

⁵ Brunsvik Teréz emlékiratai. (Félszázad életéből), ford.: Petrich Béla, in: Czeke Marianne – H. Révész Margit, *Gróf Brunsvik Teréz élet- és jellemrajza...*, Budapest, 1926, 45., 41.

⁶ Uo., 42–43.

⁷ Nohl, Ludwig, *Neue Briefe Beethovens*, Stuttgart, 1867, 12. (lapalji jegyzet)

⁸ Rapaics Rajmund, *Magyar kertek*, Budapest, 1940, 161.

⁹ Beethoven levelei Erdődy Mária grófnőhöz, *Apollo*, Zenészet Szakközlöny 1. (1873) 59.

E divatban látjuk a magyarázatát annak a tréfás üzenetnek, amelyet Beethoven Brunszvik Ferencen keresztül küldött Teréznek, s ez így hangzik: „Csókold meg Teréz nővéredet, mondd meg neki, félek, naggyá leszek anélkül, hogy ehhez ő egy emlékművel hozzájárulna.” Előtte Beethoven azt meséli, hogy nemrégiben igen előnyös szerződést kötött művei angliai és franciaországi kiadására, s így van esélye arra, hogy már fiatal éveiben elnyerje „a beérkezett művészek rangját”. Ezért „fél” tehát attól, hogy emlékműre immár nem lesz szüksége. Teréz az édesapja tiszteletére állított piramisát (az „Igazság Oltárát”) minden bizonnyal Beethovennek is megmutatta, s feltehetően akkor ígérhetett neki is hasonlót. Beethoven az 1807. május 11-én kelt levelében célzott erre az ígéretre, amelyre akkor még láthatóan elevenen emlékezett.¹⁰

És itt vissza kell kanyarodnunk a Schindlernél szereplő dátumhoz, azaz 1806 augusztusához. Ő e dátumot az *Appassionata*-szonáta keletkezési idejeként említi, ami nem felel meg a valóságnak, mivel az op. 57 szonátát bizonyíthatóan 1804/1805-ben komponálta Beethoven. Mindettől függetlenül 1806 augusztusában járhatott Martonvásáron, és a szonáta kézírata is nála lehetett, s talán az utolsó simításokat végezte itt rajta. Mindez annál inkább elképzelhető, mivel e beethoveni remekmű fél évvel később Brunszvik Ferencnek dedikálva jelent meg.

Beethoven 1806. szeptember 3-án bizonyíthatóan Sziléziában volt Lichnowsky hercegnél, ami nem zárja ki annak lehetőségét, hogy ezt megelőzően Martonvásáron időzött. Ekkor még tartott a szerelmi viszony közte és Jozefin között, aki már három hónapja Erdélyben volt Telekiéknél Terézzel együtt. Nagyon is elképzelhető tehát, hogy Beethoven a szeretett asszonnyal való mielőbbi találkozás reményében vállalkozott erre a martonvásári útra. A Brunszvik nővérek azért mentek Erdélybe, hogy ott legyenek Lotte születésénél. Blanka azonban július 5-én megszületett, s időközben Lotte is felépült, sógoruk pedig szinte elűzte őket Hosszúfalváról.¹¹ Ők tehát augusztusban még Martonvásáron érhatték Beethovent, aki nem sokkal utána Sziléziába indult. A hársfaköztársaság-epizód is ekkor történhetett, és ekkor láthatta Beethoven Teréz piramisát is, amelyre kilenc hónappal később célzott.

Beethoven a hajdani Magyarország több helységében megfordult. Ezek közül Kismarton (Eisenstadt) ma Ausztriához, Pozsony, Pöstyén (Piest'any) és Alsókorompa pedig Szlovákiához tartozik, így napjainkra csupán két magyarországi hely – Buda és Martonvásár – maradt, amely a nagy zenei géniusz ittjártával büszkélkedhet. A budai Várszínházat, Beethoven 1800. május 7-i, egyetlen pest-budai fellépésének helyét ma emléktábla díszíti, Martonvásár pedig az 1950-es évek vége óta nemzetközi hírű Beethoven-emlékhelyé lett.

(1993)

¹⁰ Beethoven idézett levelét Brunszvik Ferenchez lásd Hornyák Mária könyvében, amelynek a jelen tanulmány is része eredetileg: *Beethoven, Brunszvikok, Martonvásár*, MTA Mezőgazdasági Kutatóintézete, Martonvásár [é. n.], 132–133.

¹¹ Brunszvik Ferenc testvérei: Teréz (1775–1861), Jozefin (1779–1821) és Karolina (Charlotte, Lotte: 1782–1843). Karolina Teleki Imre erdélyi gróf felesége lett, első gyermekük volt Teleki Blanka (1806–1862). A fent említett családi belviszályról lásd Hornyák Mária hivatkozott könyvének 57. oldalát.